

Z P R Á V Y č. 1
leden - červen 1989

Kolegium pro podporu nezávislé vědy, umění a vzdělání
Praha

Vážení a milí přátelé,

zprávy o činnosti Kolegia na podporu nezávislé vědy, umění a vzdělání, které chceme vydávat dvakrát ročně; mají sloužit především jako prostředek komunikace mezi námi a Vámi, našimi sympatizanty.

V první řadě bychom Vám chtěli co nejupřímněji poděkovat za pochopení pro naše úsilí. V našich složitých "rukodělných" podmínkách jsou ekonomické obtíže tou největší brzdou. Vaše pomoc je proto pro nás nepostradatelná, a také z hlediska mravního je velmi důležitá; těší nás a povzbuzuje, že se u nás ještě stále najdou lidé ochotní něco obětovat.

Rádi bychom Vás pravidelně alespoň rámcově informovali o tom, jak s takto vzniklými fondy nakládáme. Jistě pochopíte, že tato informace nemůže být příliš konkrétní a podrobná. Právě v tomto půlroce mocenská propaganda opět důrazněji ukázala, jak zlovolně je schopná zacházet s fakty.

Věříme, že mezi námi bude i nadále panovat vzájemná důvěra a těšíme se na další spolupráci.

Kolegium pro podporu
nezávislé vědy, umění
a vzdělání

Zpráva o činnosti Kolegia v období od ledna do června 1989

V posledních letech vychází stále více nezávislých periodik /literárních i odborných/ - t.č. v českých zemích asi dvacet pět jen těch nejznámějších. Pěti z těchto časopisů poskytujeme sice skromnou, ale pravidelnou podporu.

Také nezávislých neperiodik nejrozumnějšího zaměření přibývá. Kolegium subvencovalo např. sborník k 20. výročí okupace, do kterého přispěli jak význační pamětníci, tak odborníci teoretickými statěmi.

Aby se mohla rozvíjet i nezávislá literární kritika, začali jsme, zatím v omezené míře, rozdávat recenzní výtisky strojopisné literatury /při té příležitosti upozorňujeme, že jinak je výtisků, sborníků atp. tak málo, že je lze půjčovat jen k rozepsání/.

Letos byla udělena Cena Jiřího Ortena za rok 1988 - viz přílohy I a II. O udělení beneficií pro mladé nezávislé odborné pracovníky, novináře ap. Vás budeme informovat v příštím čísle.

Děk Vaší pomoci podporujeme také dlouhodobější projekty, jakým je např. Malá nezávislá encyklopedie - viz příloha III.

^{Polistatnou časť}
Nežkerou podpůrnou činností se snažíme zaměřit zejména na nezávislé aktivity mladých lidí, zde především v oblasti technického vybavení a provozu, leckdy, vzhledem k neobvyklým podmínkám, velmi rozmanitého a náročného.

Hradíme výlohy na opisování a překlady různých aktuálních informačních materiálů, určených také zčásti některým z Vás. Tak jsme např. vzhledem ke lživé kampani našich sdělovacích prostředků urychleně vydali životopis Václava Havla a ve stejné snaze uvést věci na pravou míru jsme rozmnožili odpovědi Jiřiny Šikové a Miro Kusého na články v oficiálním tisku, které nepravdivě a zkresleně informovaly čtenáře o finančních podporách disidentských kruhů ze zahraničí.

Vyžaduje-li to situace /i když se to poněkud vymyká našim úžejí vymezeným cílům/, poskytujeme sociální podpory rodinám pronásledovaných a o Vánocích pravidelně dětem z nejpostiženějších rodin.

PŘÍLOHA I

Udělení Ceny Jiřího Ortena za rok 1988

Cenu Jiřího Ortena určenou dílům začínajících autorů udělila porota pro rok 1988 románové prvotině Petra Placáka *M e d e r e k*. Ocenila přitom autorův originální vyprávěčský způsob a tvárné úsilí, jež využívá nejrozumnějších narativních možností románové výpovědi. V postavě mladého hrdiny Medora je vyjádřeno hluboké rozpolcení generace, která vstupuje do praktického života a nevidí žádnou perspektivu smyslupné činnosti, distancuje se od vyprázdněných ideologických flesekulí a hledá si jiné životní hodnoty než ty, jež jí nabízí současná česká realita. V Medorově osudu jsou zároveň postiženy hluboké mravní deformace celé společnosti, která trpí absencí skutečné svobody, a proto propadá odpuzujícímu pokrytectví. Medorova citlivost je reakcí na tento stav a zároveň sebeobranou před nevybíravými tlaky mocenských struktur. Placákův prozatímský výkon je z ideového i uměleckého hlediska pozoruhodný.

Za porotu

Milan Jungmann v.r.

PŘÍLOHA II

MIMORÁDNÁ PROZAICKÁ PRVOTINA

Byla jenom náhoda, že jsem na přelomu roku četl hned po sobě dvě prózy, které jsou ve všech ohledech protikladné. Ale v této krajní protikladnosti se mi názorně vyjevilo dvojí pojetí umělecké odpovědnosti i občanské morálky dvou větví české literatury, tzv. oficiální a tzv. samizdatové. První knížku napsal redaktor Kmene Pavel Frýbert a vyšla v Mladé frontě pod názvem Vekslák nákladem 100 000 výtisků. Druhá "kniha" je strojopisný román Petra Placáka Medorek /edice Mozková mrtvice, sv. 1 nové řady "Soudobá česká próza", 1986, str. 275/. Pídlil jsem se po ní dlouho, než se mi podařilo na čas si ji vypůjčit. Její náklad se dá nepochybně vyčíslit nanejvýš několika desítkami opisů. Vekslák je knihupecky úspěšné zboží kalkulující se senzačním námětem, autor ovládá všechny bestsellerové figle, jaký tudíž div, že se jeho Vekslák stal módní četbou sněbů všeho druhu. Přitom nepřináší ani tzv. sociologické poznání, tj. neupozorňuje na nějaký neznámý společenský jev, pouze s obchodnickou protřelostí nabízí senzace z 'mafiánského' prostředí, které tyje drze z naší ekonomické a politické omezenosti. Takováto literatura se navenek tváří náramně rozhořčeně, zdánlivě 'tepe zlořády' v duchu ušlechtilé socialistické morálky, ale ve skutečnosti je svou uměleckou laciností a propočítaností na úspěch podvodná, nemravná a až odpudivá. Bez toho tepání zlořádů nemá k životu a lidské situaci u nás co říci.

V Medorkovi je požehnaně tzv. sprostých slov, její hrdina je rozhněvaný mladíček pohrdající morálními zásadami Čecháčků, vypravěč odmítá brát sám sebe vážně, a přece celý umělecký organismus knihy vyrůstá u hluboce chápaného společenského závazku talentu. Text sice rozbíjí vnější prozaickou tradici české literatury, ale navazuje na hlubinnou

tradici jejích nejlepších zjevů úsilím o pravdivou a čestnou výpověď, straněním ujařmenému člověku a jeho právu na svobodu. Proto je tento skrovný svazeček, tato prvotina vyšlá původně bez autorova jména, uměleckým činem, s kterým jsou prózy typu Veksláka prostě nescuměřitelné. Nepamatuju se, že by v minulých letech některá samizdatová prvotina vyvolala polemiku. Medorek si ji vysloužil i zasloužil /v Kritickém sborníku polemizuje s kritikou E. Kantůrkové značka -kv-, sv. 2 a 3/88/, a to svým mimořádným vypravěčským výkonem a originálně pojatým ideovým záměrem.

Čtenáři zvyklí na realistickou románovou estetiku v něm narazí na leccos, co je bude šekovat a zdát se jim neobratné, ba neumělecké a násilné, ale pozorné čtení musí odhalit, že máme před sebou úctyhodný pokus demystifikovat nově, neostře a razantně skutečnost, která člověku lže o svém humanismu, a přitom této demystifikaci vtisknout tvar a dát jí řád, zbásnit život i s jeho brutalitou jazykem, který mu odpovídá.

'Forma' vyprávění je na první pohled jaksi nerománová, narušuje tradiční představu románu. Text je totiž zbudován z větších i menších, někdy jen několikařádkových kapitol, jež mají vlastní titulky /jedna je - jistě významně - věnována Egonu Bondymu/, vzniká tu jakási mozaika z drobných příběhů, postřehů, úvah, záznamů, soudů a dialogů, takže se tu střídají i různé stylové roviny /ironie, popis, lyrika, zpráva/. Vyvolává to zprvu dojem roztríštěnosti a stavebné bezmocnosti, kompozice je 'rozklíčena', děj neustále přerušují nesyřetové odbočky, klasický kánon moderního románu je prostě rozbit. Tato protikánoničnost se však brzy ukáže jako promyšlený autorský záměr.

Autor šel až někam před zrod estetiky realistického románu, k románu osvícenskému /k Diderotovi a Sterneovi/, neimponuje mu však jeho racionalita - jako M. Kunderovi -, nýbrž jeho kompoziční uvolněnost, neustálenost, jeho tvárná hravost, které mu svou fragmentárností umožňují všimnout si nejrozličnějších životních úkazů a zdánlivě nevýznamných drobností, věnovat pozornost věcem a jevům nespojeným

s ústřední postavou ani se syžetem, prostě nespoutávat si ruce přísným a chladným kompozičním plánem. Placák vede neobyčejně zajímavý dialog především s preromantickou prozaickou estetikou, dává se jí inspirovat, neboť zřejmě vytušil, že dnes zaběhaná románová výpověď je pro jeho záměr neupotřebitelná, příliš svazující, neadekvátní, že jedině naprostá vypravěčská volnost mu umožní dobrat se 'jádra věci': odhalit mravní i hodnotovou rozkolísanost a krizi společnosti, jež není otevřena pravdě jako míře lidské pravosti.

Překvapivě složitá je autorova narativní hra. Jeho vypravěč neustrne nikdy nadlouho v jedné poloze, mění neustále své vztahy k postavě, prosazuje sice důsledně své postoje a svá hodnocení, ale dokáže také během několika řádek vzdát se vlastního hlasu a předat ho postavě, tedy ztotožnit se s ní, načež prudce změni ohniskovou vzdálenost a postaví se nad postavu, varuje ji, kárá, zesměšňuje, oslovuje a poté se zase obrací na čtenáře apod., přejímá dokonce roli jakéhosi režiséra a opoznámkovává Medorkovy dialogy s vyšetřovateli s kamarády; jednou je jeho jazyk stroze sdělný, pak zase apokalyptický vzrušený, někdy spisovný, poté žargenový apod.

Nedosti však na kompoziční uvolněnosti a stylové různorodosti. Narator zatemňuje, zamlžuje a činí rozplývavými i syžetové obrysy příběhu. Víme, že děj se odvíjí po dobu dvou let, asi od Medorkova sedmáctého do deváctého roku, ale protože vyprávění bez potíží a plynule přechází z času do času, stěží časové koordináty rozpoznáme, jsme znejistěni. Některé indicie svědčí o tom, že příběh je zarámován Medorkovým sněním v autobuse /toho mínění je značka -kv- v KS č. 3/88/, jiné tomu odporují. I pak, když se náš hrdina dostane konečně z chapadel fabriky a příběhase uzavírá jeho probuzením v autobuse na konečné, ponechá vypravěč čtenáře na pochybách, ani teď mu neposkytne žádnou záruku, zda děj byl či nebyl snově zarámován:

"... A snad se mu to všechno jen zdálo. Snad snil, když spal na své posteli uprostřed panelových domů, v kterých bydlí nějací cizí lidé, snad se procházel městem a vzpomínal... Zoufale si to všechno jen představoval, když seděl ve velké tovární hale za strašlivým rachotícím strojem, který každou nepozornost odměňuje utrženým prstem... Čert ví, snad to bylo všechno to dohromady." /s. 263-266/.

Na jednom místě zavede vypravěč čtenáře až do roku 2007, pak mu kdovíproč vypoví morytát z r. 1896, v závěru nám sděluje, že Medorka budí budík v půl deváté, jenže vzápětí odjíždí z domova ranním autobusem za pět minut pět, atd. atd. Tyto 'nelogičnosti' nejsou ovšem opomenutím, které by měla tužka pečlivého redaktora odstranit, nýbrž záměrem: dávají nám na vědomí, že jde o fikci a literární hru. Tomuto záměru rozbíjet iluzi reality a zdůraznit odstup od faktografické řetnosti životu slouží i přejinačené názvy novin /např. Rudý hlas místo Rudé právo aj./, nebo názvy u nás neexistujících institucí - třebaš úřad pro ochranu státu. Tutéž funkci mají i kapitoly zdánlivě nesmyslně vkládané do příběhu, např. o situaci za války, nebo ona zpráva o vraždě v r. 1896 a mnohá další. Tím vším vypravěč demonstruje, že jeho narativní akt je literární postup, poukazuje k němu, odkrývá ho, aby čtenáře upozornil, že nechte realistickou estetikou budované pravdivé a objektivní zpodobení skutečnosti, stále mu staví před oči svou literární hru, kterou život pouze inspiroval, ale která není jeho kopií. Vyprávění tohoto druhu má vlastní zákonitosti nepodléhající přísné logice, nechce být oním proslulým zrcadlem postaveným podél silnice života.

Zvláště zřetelné je to v epizodách situovaných do záhadných prostorů podivných dvorků anebo kanálů, kde hledá Medor údajně odpověď na otázku, zda policie, která ho právě vyslyšela, neví něco o tajemstvích party androšů, kteří se scházejí v prazvláštní podzemní hospodě V hrobě; nebo tehdy, když si jde Medor do chrámu pro písemný vzkaz a najde v lavici lístek s jediným slovem, jež ho nadchne: Vítězství. Do těchto pasáží nenáspadně, ale zřetelně prolíná žánr literární parodie hrůzostrašných 'gotických' povídek

s tajemstvím, které je tu perziflováno a zprofanováno, neboť o slovu 'vítězství' se můžeme taky domýšlet, že se týká vítězství milovaného fotbalového klubu.

Avšak narativní hra metoucí čtenáře jde ještě dál: je do ní vtažena i ústřední postava. Nejdřív nás vyprávěč přesvědčuje, že je to podivín, z něhož si okolí utahuje, že se děší fabriky a pohrdá dělnickou 'masou' kolem sebe, že je to zamindrákovaný jinoch koktající před každou prsatou ženskou a zakládající si na své vzdělanosti z tupé 'masy', na své jinakosti a zvláštnosti, ale po čase ho sledujeme na fotbalové tribuně, jak s kamarádem Nestorem bohapustě plácá a povykuje s fanoušky a s opovrhovanou 'masou' dokonale splývá. Na jedné straně dělá Medorek dojem 'dítěte božího' svou bezmeznou naivitou a bezbranností, ale zároveň záštiplně běsní proti sídlištním obyvatelům i s jejich 'haranty' a na milost nebere ani jejich rodiče. Když uvěříme, že je zmršenec, blbeček slabý na hlavu, těžko si s tím srovnáme, že čte Klímovy Vteřiny věčnosti /vydané v r. 1968, jak se zdůrazňuje/ nebo Camusova Cizince, což jistě není žádná běžná četba a hodí se spíš do rukou náročného intelektuála. V této 'masce' pak diskutuje u piva s Nestorem suverénně o ruské klasické literatuře, vynáší o ní zdrcující soudy^{x/} /a stejně o K. Čapkovi/. Kde k takovým pronikavým znalostem a promyšleným názorům přišel? O jeho duchovně tak bohatém životě se nedozvíme nic, tato informace přichází jako blesk z čistého nebe. Nebo jiné překvapení: Když už máme za to, že jsme prohlédli Medorkův životní styl, najednou na stř.169 zjišťujeme, že prý neustále s sebou nosil klarinet s "náruživě hrál, aby lidem sdělil také tu radost". Ale při podobné

^{x/} Jen pro zajímavost: tyto soudy o Tolstém a Dostojevském překonává Varlam Šalamov, velký objev ruské prózy s tematikou sibiřských lágrů. V 49. čísle Moskevských novostí čteme mezi jeho úvahami o literatuře mj. toto: "Ruští spisovatelé druhé poloviny 19. století mají na duši velký hřích lidské krve prolité v jejich znamení ve století 20. Všichni teroristé byli tolstojovci a vegetariáni, všichni fanatici byli žáci ruských humanistů. Tento hřích jim nemůže být odpuštěn."

činnosti ho s vypravěčem nikdy nezastihneme. A tento podivín zároveň píše básně a povídky zřejmě 'protistátního' obsahu, protože se o ně zajímá bezpečnost, ale ani do tohoto hájemství jeho věrný průvodce nevstoupí.

Medorek jako literární postava, hrdina, je tedy 'složen' z nevyřešených rozporů, je plný protikladů a vsadit si na jednu jeho vlastnost znamená opominout jinou, neméně významnou. Obtíž s otázkou 'kdo je Medorek?' rovněž dosvědčuje, že jeho neuchopitelnost byla v autorově plánu, že tedy kritika vycházející z estetiky např. psychologického románu se bude míjet cíle, že její soudy budou zavádějící. Medorek nerozumí sám sobě, svému významu, ani realitě, která ho obklopuje, formuje i deformuje. Získává demystifikující sílu jedině ve spojení s originálně pojatým vypravěčem, vypravěč je jeho intelektuální Všudybud a ochránce, on teprve dodává příběhu dimenzi umělecké svrchovanosti a objektivnosti. Jinými slovy, Placákův román je působivý a přesvědčivý nikoli realistickým zpodobením jednoho lidského osudu, nýbrž tím, jak je tento osud vyprávěn, jak je před našima očima 'skládán', jak je příběh tvarován, jak je text 'formálně' dělán. Placákovým uměleckým objevem je především svérázné pojetí vypravěče a jeho úlohy v struktuře příběhu. Stejným právem, jakým byla položena otázka 'kdo je Medorek?', bylo by možno se ptát 'kdo je vypravěč?', že má na Medorkově osudu takový zájem. Domnívám se, že je to zosobněný ironický princip v iluzivní literární hře stvořený hlavně k tomu, aby rozbíjel iluze života.

Dobrá, ale kdo je tedy vlastně Medorek? Dítě boží nebo pekelník; plaché stvoření nebo cynik; nesvéprávný bloud slabý na hlavu nebo intelektuál s bohatými znalostmi literatury a s jejím osobitým hodnocením; dobrovolný vyžděděnec společnosti nebo jeden z tupého davu fotbalových fanoušků a hospodských žvanilů; sentimentální, sebelítostivý zbaběleček nebo vztekloun a násilník prskající po posvátných hodnotách; flákač, jenž se štítí práce nebo přesvědčený odpůrce totalitního režimu upírajícího člověku svobodu?

Má z toho všeho něco, ale zároveň není nic z toho úplně, není prostě realistickou metodou vnitřně scelený charakter. Jeho poznávacím znamením je snivost, nezvládnutelný sklon k snění. To je klíč k jeho povaze. Sní s otevřenými očima, za jízdy autobusem v Praze vidí Lomonosovovu univerzitu a jindy zase stěžně zaoceánských lodí, celá závěrečná kapitola s apokalyptickou vizí má název "Sen o nebi", sní o dívce a oslovuje ji: "stoprocentně vím, že toto všechno je sen, sen, a přitom má jediná skutečnost, opravdová skutečnost" /s.259/, sen je mu tedy víc než reálný život, v něm se teprve manifestuje jeho lidská podstata. Umí se vcítit do hmoty židle i ocelového vrtáku a podtitul jiné kapitoly zní "člověk věčně fantazíruje". Medorek sní opravdu nepřetržitě a všude, při práci, na záchodě, ve sprchách, v autobuse, prostě utíká věčně před drsnostmi světa do vysněného ráje, kde je suverénem, kde je takový, jaký by chtěl být a kde není nic z toho, co ho v životě zraňuje.

Není tento sklon k snění významovou konstantou jistého druhu literatury, neznáme z dějin literatury podobné typy?

Zajisté, je to charakteristický, podstatný znak citlivých duší, jež se potulují v hojném počtu v západoevropské i ruské literatuře preromantické /v r. 1986 z ně vyšel v Odeonu výbor pod názvem Citlivé duše/ a jež poprvé vyslal do literatury J. J. Rousseau. Medorek je z jejich rodu. I hlavní postava vyprávění tedy pūkazuje k týmž zdrojům jako jeho tvárné postupy.

Medorek je ovšem citlivá duše do krve uražená moderní nepřátelskou civilizační mašinérií, olupující člověka o volnost, všechno ho v ní dráždí, rozčiluje, provokuje, odpuzuje, nenalézá v ní nic, co by bylo hodné úcty a co by vyšlo v ústřety jeho touze po svobodě. Zraněná citlivá duše se tedy choulí do sebe a nasazuje si různé masky, které často mění, ale jejím trvalým vnějším projevem je zdůrazňované drsnéství, cynismus, ten má skryt její přecitlivělost a zranitelnost, k nimž by se ani zanic nepřiznala. Citlivá

duše skrývá před lidmi své tajemství, které prozrazeno by ji vydalo ještě víc všanc posměchu - skrývá svou hypersenzitivnost a bezmocnost, neschopnost zápasit s nepřátelským světem. Citlivá duše by zahynula nemít za průvodce vypravěče, který je na jejím osudu bytostně zinteresován, chrání ji, povzbuzuje, kárá, napravuje omyly atd., ale její tajemství nevydá. Základním nástrojem je mu přitom ironie a sebeironie v nejrůznějších polohách, od úsměvné shovívavosti až po drtivé zesměšnění. A právě vypravěčovými komentáři plnými perzifláže pronikáme do příkrovky, jež utajují krutou pravdu o totalitní společnosti, v níž žijeme, vypravěčovými komentáři odhalujeme podobu současného zla, které se zmocnilo společnosti a učinilo z obyvatel sídlišť 'očarovaná prasata' neschopná lidsky důstojně žít - poznáváme banálnost, život bez duchovního rozměru a zákeřnost lidské prostřednosti.

Vypravěč vidí ovšem svět kolem sebe výhradně v 'ďábel-ském zrcadle', nic vznešeného do jeho obzoru nevstoupí, každou chvíli přejde z poklidné referující polohy do apokalyptické vize a groteskně zdeformuje skutečnost, obraznost ho strhuje k expresivnímu 'brutálnímu stylu'. Medorkovu opilost vylíčí takto:

"Seděl v křesle - místo vlasů mu z hlavy trčely na všechny strany tvrdé ostny - a plival oheň... Vytrhával si chlupy, v prstech z nich žmolal ohnivé kuličky, dával si je na dlaň, fouknul a posílel je do vzduchu." /s. 23/.

Nenávist vůči fízlům v sídlištním domě probudí v Medorkovi takovouto 'morzakorovou' představu:

"Večer se v jeho fízlově/ bytě rozdrnčí telefon. Zvedne sluchátko - volají ho z úřadu. Suchý, ostrý hlas mu rozkazuje, aby vás zlikvidoval. Vezme tedy ze zásuvky svůj kolt, odjistí ho, sejde o patro níž a zazvoní. Otevře mu brácha, on na něj namíří a chladnokrevně ho zastřelí, jako kdyby se ovičil na terčích v policejní střelnici. Otec vyběhne z pokoje - co že se to děje - a vtom ji dostane do čela. Ty se vytrhneš z těžké letargie očekávání, vezmeš kuchynský nůž, stoupneš si na závěs a budeš čekat a až bude zády k tobě, ponoříš mu nůž na zeleninu mezi žebra a ukončíš tak krvavou komedii. A nepadneš pak na zem a nebudeš se kát z nejtěžšího hříchu, protože štenice se nepočítají" /s. 165-166/.

Jazyk vyprávění nabývá v takových okamžicích přes svou neurvelost, drsnost a brutalitu strhující síly básnického vytržení, má schopnost demystifikovat a odhalovat podstatu reality. A právě svým jednostranným 'drzým' zacílením k provokaci burcuje náš český svět tohoto času z otupělosti - idyla, vyváženost a uspořádanost tu nemají místa. Zlé ironické zlehčování je svérázným výpadem proti systému, který nutí všechny vplynout do davu a spět ke stejným cílům, je to obrana proti nivelizaci a odosobnění člověka, proti masovému instinktu hubit už v zárodcích všechno osobité, jinaké, vymykající se z duchovního živoření. Meddorkova citlivá duše vytušila, že systém jde bezohledně za svým cílem a prospěchem, údajně k nejvznešenější metě lidských dějin, a že tato obecná idea byla povznesena na místo boží, že je omluvou každého násilí a že pomíjí, potlačuje vše individuální a mstí se na všem odstředivém, lidsky náročném, co se nehodlá vzdát své představy štěstí, na všem, co narušuje běh mechanismu odpírajícího člověku právo jednat podle vlastního svědomí.

Mám za to, že román Meddorek přesahuje svým významem hranice undergroundové prózy. Ironie, sebeironie, 'brutální styl', zdůrazňovaná neumělost, naivismus a stále manifestovaná hra s jazykem a syžetem ho zřejmě sbližují s uměleckými tendencemi, jež jsou označovány za postmodernismus. A nemělo by valný smysl poukazovat na jednotlivé neumělosti a jazykové nedbalosti, jež jdou na vrub autorovy spisovatelské nezkušenosti. Placákův tvárný experiment vnáší do soudobé české prózy neobyčejně zajímavý umělecký podnět a přináší další důkaz, že tzv. nerealistické vyprávěčské postupy jsou schopny brilantně zvládnout úkol kriticky usvědčit společenskou přetvářku, sebeklam a násilí na lidské svobodě.

P. Placák vydal román asi ve svých dvaadvaceti letech, což se rovná malému zázraku. Ale v umění, jak známo, na rozdíl od života se zázraky dějí. Na pozadí oficiálního

nakladatelského provozu, v němž průměrnost je kýženým cílem a riskantní experimentování je vyhoštěno, prozrazuje Placákova slovesná originalita a ideově umělecká odvaha nejen nesporný talent, ale - navzdory všemu sebezlehčování a odporu ke gestům patosu a vlastní důležitosti - i příslušnost k těm "pár bláhovcům, kteří se ještě nevzdali a kterým ještě není lhostejný osud tohoto světa".

Milan Jungmann

PŘÍLOHA III

Projekt nezávislé encyklopedie - stav k dubnu 1989

Stále ještě trvá přípravná fáze, jejímž cílem je konstituce prvních odborných týmů a ujasnění koncepce práce v jednotlivých oborech. Nejpokročilejší je situace v theologii /zatím pouze katolické/ a v oboru historie mezinárodního dělnického hnutí, kde se podařilo najít schopné animátory redakčních týmů, kteří již pracují na sestavení základního hesláře /nejdůležitější pojmy, resp. osobnosti a historické události/. Pokračují předběžná jednání a sondáže v dalších oborech /zejm. rusistika, pedagogika, filozofie/.

Reálné vyhlídky pro letošní rok: do léta ukončení práce na heslářích alespoň v oborech theologie a historie MDH, vytipování perspektivních přispěvatelů, v druhé polovině roku pak už práce na prvních desítkách hesel. Osobně bych považoval za nemalý úspěch, kdyby se do konce roku podařilo soustředit z obou jmenovaných oborů alespoň dvě až tři desítky hesel k závěrečné redakci. Dost možná, že se takovýto "rozjezd" bude zdát příliš pomalý. K tomu bych chtěl podotknout, že v této věci je třeba od samého počátku posuzovat situaci z hlediska střízlivého realismu: uvážíme-li, že celý loňský rok se přípravné práce prakticky omezovaly na víceméně nezávazné osobní sondáže, takže když jsem se na sklonku roku 1988 mohl fakticky ujmout funkce hlavního redaktora, nebyly tu ani zárodky jakéhokoliv odborného redakčního týmu a jediné, z čeho se dalo vycházet, bylo několik vágních příslibů. Uvážíme-li tuto situaci, nebudou se snad nastíněné vyhlídky jevit přespříliš "skromné". Dále je třeba vzít v úvahu, že výsledky, které budou dosaženy v této počáteční etapě, nelze hodnotit pouze podle počtu vypracovaných hesel: i sebeskromnější žně bude mít obrovský význam psychologický - při dalších

jednáních už budeme získávat spolupracovníky ne pro něco, co teprve začíná od nuly, ale pro něco, co už existuje, co je v proudu. To považuji za moment zcela klíčový.

Pro dokreslení celkového obrazu o tomto projektu považuji za vhodné připojit několik obecných poznámek, do nichž pochopitelně promítám své vlastní představy o pojetí celé věci.

Nejprve k názvu: ustálil se v podobě MALÁ NEZÁVISLÁ ENCYKLOPEDIE, tedy žádná "bílá místa", žádné "zakázané vědění" ap. Vycházíme přitom z toho, že by nebylo důstojné stavět do základů koncepce celého podniku pouhé vyplňování mezer resp. korigování zfalšovaných údajů oficiálních encyklopedií. Tento efekt bude pochopitelně MNE také mít, ale spíš jako samozřejmý důsledek činnosti pejaté šíře a hlouběji. Vycházíme z předpokladu, že současný úpadek obecného vzdělání v humanitních oborech /které nás tu výlučně zajímají/ není primárně důsledkem toho, že by nám někdo z toho vědění něco "zakazoval"; hlavní příčinu vidíme v "zapomenutí" onoho samozřejmého principu, že péče o vzdělání není zásadně věcí specializovaných státních struktur /které jsou vždy politicky zneužitelné/, nýbrž věcí samotné společnosti, tedy především všech vzdělanců a že tu jde o oblast, která svou podstatou je, totiž musí být na státu nezávislá. Od moderního státu se ovšem očekává, že zde bude poskytovat hmatnou pomoc, tato pomoc však nesmí být vázána na žádné politické podmínky; jakmile takovéto podmínky začnou ohrožovat samotnou dřeň vzdělanosti, je na společnosti, aby podle svých sil a možností bránila v této oblasti svou autonomii, aby aktivně prosazovala právo na vzdělání, nečekajíc na problematické reformy shora. Myslím, že nyní pykáme za to, že jsme si tyto "samozřejmosti" včas neuvědomili a nepostavili se přívalu nekulturnosti účinně na odpor.

V souladu s tímto chápáním situace vidím tedy smysl MNE především v pekusu o rekollektu a rekonstrukci národní vzdělanosti jakožto autonomního, tj. na státu nezávislého

procesu. V tomto ohledu jsme už promeškali tolik, že nějaké časové termíny nejsou zdaleka prvořadé.

Tu ovšem je zřejmé, že takto chápaný smysl MNE se bude naplňovat už samotnou prací na ní, nikoli až konečnou ediční realizací. Celý projekt je tedy třeba chápat jako encyklopedický proces, jehož vyústění do závěrečné knižní podoby MNE musí zatím nutně zůstat v blíže neurčené budoucnosti. Jde tu především o znovobjevení resp. utvrzení motivace k péči o vzdělání. Tato společenská síla, podaří-li se jí probudit k životu, si pak bezpochyby dokáže podmanit, vytvoří-li se k tomu příznivé podmínky, i příslušné oficiální instituce. Opačný postup, totiž úsilí o reformu institucí bez ohledu na to, je-li tu zmíněné společenské zázemí, považuji za předem odsouzený k nezdaru.

S těmito obecnými úvahami koresponduje metoda práce, kterou nám fakticky vnucují reálné podmínky, v nichž musíme svou činnost rozvíjet. Je jasné, že nelze postupovat způsobem, který je pro práci toho druhu normální, panují-li normální poměry: to jest předběžně vypracovat globální "scénář", doporučně vymezit jednotlivé obory, stanovit celkový počet hesel včetně jejich hierarchizace atd., a to vše zaměřit ke konečnému cíli, jímž je knižní vydání díla. Nám naopak nezbývá než začít s těch oborů, kde se nejdříve vytvoří personální, organizační a ekonomické podmínky pro brzký rozjezd, a především se smířit s tím, že práce v jednotlivých odborných teamech bude pokračovat nerovnoměrně, ba co víc, že v některých oborech se v dohledné době vůbec nepodaří redakční team ustavit. Tomu se musí podříditi i způsob publikace výsledků: separátně vyhotovená hesla budou vydávána v malých sériích v rámci jednotlivých oborů.

Tento způsob je sice diktovaný nouzí, má ovšem i své výhody, např. snadné rozšiřování hesel formou doplňků apod. Předpokládá se, že jednotlivé redakční teamy budou pracovat do značné míry nezávisle, přiměřeně ~~personální~~ personální situaci v daném oboru: kde nebudou stačit síly na samostatné zpracování hesel, bude se více čerpat z dostupných pramenů

zahraničních atd. Společně budou vázány jen požadavky formálně technickými, tj. základní strukturou hesel, určitým omezením rozsahu, vyžadována bude všude co nejbohatší bibliografie zaměřená na dostupnou literaturu domácí i zahraniční. Za pochodu bude nutno řešit otázky mezioborové spolupráce /např. vzájemné přesahy mezi filozofií a theologií, ale i v theologii samotné otázka spolupráce mezi teamem katolickým a protestantským aj./. Totéž platí i pro systém odkazů - tyto a další technické aspekty se budou řešit postupně, tak jak se budou stávat aktuální.

V praxi se pochopitelně bude uplatňovat i hledisko diferenční /"bílá místa"/, hned v počátku v úvaze o tom, kam napřít hlavní úsilí /v theologii např. nikoliv na biblistiku, kde jsou k dispozici relativně dostačující oficiálně vydané příručky, v oboru konsthistorie např. po předběžné sondáži rozhodnuto počkat, až bude vydán chystaný velký oficiální slovník a podle jeho kvalit teprve uvážit potřebu nezávislé alternativy/.

Pokud jde o rozsah hesel, předpokládá se výrazná diferenciacie mezi hesly faktografickými a problémovými /především základní pojmosloví/, kde bude poskytnut podstatně větší prostor, než bývá zvykem v současných oficiálních encyklopediích. V důkladnosti zpracování pojmových hesel bychom chtěli svým způsobem navázat na tradici Ottova naučného slovníku.

Na závěr těchto obecných poznámek byl uvedl motto celého projektu, jímž je, v souladu se všemi ostatními snahami Kolegia, Konfuciův výrok "Lépe je zažehnout jednu svíci než proklínat temnotu".

Za hlavní redakci

P. F.